

॥ श्रीः ॥  
हरिदास संस्कृत ग्रन्थमाला

११०

# सामवेदीयत्रिकालसन्ध्यातर्पणप्रयोगः

श्रीविश्रामात्मजशिवरामशुक्लकृत-

सुबोधिनीपद्धतेः संगृहीतः

काशीस्थ जो० म० गोयनका-संस्कृत-महाविद्यालयीय-  
सामवेदाध्यापकेन

“विद्यावारिधि-सामवेदवाचस्पति”

पं० दुर्गादत्तत्रिपाठिना

टिप्पण्यादिभिरलङ्कृतः संशोधितश्च ।



चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी-१

C. K. D. Academy

Rs. 10/-



॥ श्रीः ॥

## सामवेदीयत्रिकालसन्ध्यातर्पणप्रयोगः ।

अथ प्रातःसन्ध्या ।

श्रीगणेशाय नमः॥ तत्रादौ स्नात्वा धौते वामसी परिधाया-  
चम्य, कृततिलकः शुद्धासने उपविश्य सन्ध्यां कुर्यात् । तत्र सव्य-  
हस्ते कुशत्रयं दक्षिणहस्ते कुशद्वयं धृत्वा आचम्य 'मम उपात्तदुरि-  
तक्षयार्थं ब्रह्मवर्चसकामार्थं प्रातः सन्ध्योपासनमहं करिष्ये इति  
सङ्कल्प्य, दक्षिणहस्तेन जलमादाय, प्रदक्षिणं परितः सिञ्चन्ना-  
त्मरक्षां कुर्यात् । (१) ततः ऋष्यादीन् संस्मृत्य मार्जनं कुर्यात् । ॐ-  
कारस्य ब्रह्मा ऋषिः देवी गायत्री छन्दः अग्निर्देवता सर्वकर्मरम्भे  
विनियोगः । व्याहृतीनां विश्वामित्र-जमदग्नि-भरद्वाजा गाय-  
त्र्युष्णिगनुष्टुबग्निवायुसूर्याः, तत्सवितुर्विश्वामित्रो गायत्री सवि-  
ता, आपोहिष्ठेति तिसृणां सिन्धुद्वीपो गायत्र्यापः मार्जने विनि-  
योगः । ततो दक्षिणहस्ते कुशत्रयमादाय, नद्यादौ जलाशयस्थं  
स्थले पात्रस्थं वामहस्तस्थं वा कुशाग्रैर्जलमादाय, मार्जनं कुर्यात् ।

ॐ भूर्भुवःस्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो  
यो नः प्रचोदयात् । ॐ आपो हि ष्ठा मयो भुवः । ॐ ता न ऊर्जे  
दधातन । ॐ महे रणाय चक्षसे । ॐ यो वः शिवतमो रसः । ॐ

( १ ) तत्र मन्त्रः—ॐ अपहता असुरा रक्षांसि वोदषदः ।



॥ श्रीः ॥

## सामवेदीयत्रिकालसन्ध्यातर्पणप्रयोगः ।

अथ प्रातःसन्ध्या ।

श्रीगणेशाय नमः॥ तत्रादौ स्नात्वा धौते वाससी परिधाया-  
चम्य, कृततिलकः शुद्धासने उपविश्य सन्ध्यां कुर्यात् । तत्र सव्य-  
हस्ते कुशत्रयं दक्षिणहस्ते कुशद्वयं धृत्वा आचम्य 'मम उपात्तदुरि-  
तक्षयार्थं ब्रह्मवर्चसकामार्थं प्रातः सन्ध्योपासनमहं करिष्ये इति  
सङ्कल्प्य, दक्षिणहस्तेन जलमादाय, प्रदक्षिणं परितः सिञ्चन्ना-  
त्मरक्षां कुर्यात् । (१) ततः ऋष्यादीन् संस्मृत्य मार्जनं कुर्यात् । ॐ-  
कारस्य ब्रह्मा ऋषिः देवी गायत्री छन्दः अग्निर्देवता सर्वकर्मरम्भे  
विनियोगः । व्याहृतीनां विश्वामित्र-जमदग्नि-भरद्वाजा गाय-  
त्र्युष्णिगनुष्टुबग्निवायुसूर्याः, तत्सवितुर्विश्वामित्रो गायत्री सवि-  
ता, आपोहिष्ठीति तिसृणां सिन्धुद्वीपो गायत्र्यापः मार्जने विनि-  
योगः । ततो दक्षिणहस्ते कुशत्रयमादाय, नद्यादौ जलाशयस्थं  
स्थले पात्रस्थं वामहस्तस्थं वा कुशाग्रैर्जलमादाय, मार्जनं कुर्यात् ।

ॐ भूर्भुवःस्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो  
यो नः प्रचोदयात् । ॐ आपो हि ष्ठा मयो भुवः । ॐ ता न ऊर्जे  
दधातन । ॐ महे रणाय चक्षसे । ॐ यो वः शिवतमो रसः । ॐ

( १ ) तत्र मन्त्रः—ॐ अपहता असुरा रक्षांसि वोदषदः ।



तस्य भाजयते हनः । ॐ उशतीरिव मातरः । ॐ तस्मा अरङ्ग-  
मामवो । ॐ यस्य क्षयाय जिन्वथ । ॐ आपो जनयथा च नः ।  
एभिर्मन्त्रैः शिरसि मार्जनं कृत्वा ध्यानावाहने कुर्यात् ।

पूर्वा सन्ध्या तु गायत्री रक्ताङ्गी रक्तवाससा ।  
अक्षसूत्रधरा देवी कमण्डलुसमन्विता ॥  
हंसस्कन्धसमारूढा तथा च ब्रह्मदेवता ।  
कुमारी ऋग्वेदमुखी ब्रह्मणा सह आवह ॥  
आयाहि वरदे देवि व्यक्षरे ब्रह्मवादिनि ।  
गायत्रि च्छन्दसां मातर्ब्रह्मयोने नमोऽस्तु ते ॥

ततः प्राणायामः । भूरादीनां विश्वामित्र-जमदग्नि-भरद्वाज-  
गौतमाऽत्रिवसिष्ठकश्यपाः गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्बृहतीपङ्क्ति-  
त्रिष्टुब्जगत्योऽग्निवायु-सूर्य-बृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वेदेवाः, तत्स-  
वितुर्विश्वामित्रो गायत्री सविता, आपो ज्योतिः प्रजापतिर्यजु-  
र्ब्रह्माग्निवायुसूर्याः प्राणायामे विनियोगः । ततोऽङ्गुष्ठतर्जनीभ्यां  
नासापुटद्वयं धृत्वा, मुखनासासञ्चारिणं वायुं निरुन्ध्य, मनसा  
भूरादि जपन्प्राणायामं कुर्यात् ।

ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ  
सत्यं ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो  
नः प्रचोदयात् । ॐ आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूभुवः  
स्वरोम् ।

एवं त्रिरावृत्या एकः प्राणायामः । इत्थं प्राणायामत्रयं  
कृत्वा आचमनं कुर्यात् ।



सूर्यश्चेति नारायण ऋषिः प्रकृतिच्छन्दः सूर्यो देवता  
आचमने विनियोगः । ततो हस्ते जलमादाय ।

ॐ सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः पापेभ्यो  
रक्षन्तां यद्रात्र्या पापमकार्षं मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्या-  
मुदरेण शिशना रात्रिस्तदवलुम्पतु यत्किञ्च दुरितं मयि इदमहं  
साममृतयोनौ सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा । इति मन्त्रेणाचम्य  
तूष्णीं द्विराचामेत् ।

ततोऽञ्जलिप्रक्षेपः । हस्तेनैकेन जलमादाय, ऋतश्चेत्यघमर्ष-  
णोऽनुष्टुब्भाववृत्तः अघमर्षणे विनियोगः ।

ॐ ऋतश्च सत्यश्चाभीक्षात्तपसोऽध्यजायत ।

ततो रात्र्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः ॥

समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत ।

अहोरात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥

सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् ।

दिवश्च पृथिवीश्चान्तरिक्षमथो स्वः ॥

इमं मन्त्रमायतासुः सकृदनायतासुर्वा त्रिः पठित्वा, जलं  
प्रक्षिप्योत्थाय' हस्ताभ्यां जलमादाय, सप्रणवव्याहृतिकां  
गायत्रीमुच्चार्य सूर्याभिमुखोऽञ्जलित्रयं प्रक्षिपेत् ।

ततः प्रदक्षिणमावृत्त्याचम्य, स्वस्तिकाकृतिकृतहस्तः सूर्य-  
मुपतिष्ठेत् । उदुत्यं प्रस्कण्वो गायत्री सूर्यः, चित्रङ्कुत्सस्त्रिष्टुप्  
सूर्यः उपस्थाने विनियोगः ।

ॐ उदुत्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय  
सूर्यम् ॥ १ ॥



चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याऽग्नेः । आ  
प्राद्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥१॥

ततः प्रणवव्याहृतिगायत्रीणामृष्यादीन्पूर्ववत्स्मृत्वा 'जपे  
विनियोगः' इत्युक्त्वा, करमालया नाभौ उत्तानधृतकरो मौनी  
प्रणवव्याहृतियुतां गायत्रीमष्टोत्तरशतमष्टाविंशति वा सञ्जप्य  
सङ्कल्पं कुर्यात् । 'अनेन गायत्र्या मत्कृतेन जाप्येन ब्रह्मात्मा  
रविः प्रीयताम्' । ततः—

उत्तरे शिखरे जाता भूम्यां पर्वतवासिनी ।  
ब्रह्मणा समनुज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम् ॥  
इति विसृज्य द्विराचामेत ॥

इति प्रातःसन्ध्या ॥

### अथ मध्याह्न-सन्ध्या ॥

तत्र प्रातःसन्ध्यावत्सर्वम् । विशेषो यथा- 'मध्याह्नसन्ध्यो-  
पासनमहं करिष्ये' इति सङ्कल्पे ।

मध्याह्ने वै तु या सन्ध्या श्वेताङ्गी श्वेतवाससा ।  
वृषस्कन्धसमारूढा तथा च रुद्रदैवता ॥ १ ॥

युवा यजुर्वेदमुखी रुद्रेण सह आवह ।  
आयाहि वरदे देवि त्र्यक्षरे रुद्रवादिनि ॥ २ ॥

सावित्रि च्छन्दसां माता रुद्रयोने नमोऽस्तु ते ॥

इत्यावाहनम् । ततः प्राणायामः पूर्ववत् । आचमनं—आपः  
पुनन्त्विति वामदेवोऽनुष्टुबाप आचमने विनियोगः ।

ॐ आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथ्वी पूता पुनातु माम् ।



पुनन्तु ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूता पुनातु माम् ॥

यदुच्छिष्टमभोज्यं यद्वा दुश्चरितं मम ।

सर्वं पुनन्तु मामापोऽसताश्च प्रतिग्रहं स्वाहा ॥

अनेनाचम्य तूष्णीं द्विराचम्य । ऋतश्च सत्यश्चेत्यनेनाघम-  
र्षणान्तं पूर्ववत् । तत उत्थाय, सूर्याभिमुखो गायत्र्यैकाञ्जलिं  
प्रक्षिप्य, प्रदक्षिणं कृत्वा, आचम्य सूर्यमुपतिष्ठेत् ।

भूम्यलग्नपादद्वयगुल्फ, एकपादस्थो वा एकपादेनाप्यर्द्धपा-  
दस्थो वा उर्ध्वबाहुरुदुत्यं चित्रन्देवानामिति ऋद्धयोपस्थाना-  
नन्तरं विभ्राड् बृहत्पिबत्वित्यादि इच्छया जपेद्यावद्दशतिसमाप्ति-  
र्वाग् वा । विभ्राडिति सूर्यो जगती सूर्यः, चित्रं कुत्सस्त्रि-  
ष्टुप् सूर्यः, आयङ्गौरिति तिसृणां सर्पा गायत्री सूर्यः  
अपत्येता इत्याद्यष्टर्चस्य प्रस्कण्वा गायत्री सूर्यः उपस्थाने  
विनियोगः ।

ॐ उदुत्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दशे विश्वाय सूर्यम् ॥१॥

ॐ चित्रं देवाना मुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याऽग्नेः ।

आप्राद्यावा पृथिवी अन्तरिक्षः । सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥२॥

ॐ विभ्राड् बृहत्पिबतु सोम्यं मध्वायुर्धधज्ञपतावविहु तम् ।

वातजूतो यो अभिरक्षति त्मना प्रजाः पिपर्ति बहुधा विराजति ॥३॥

चित्रं देवाना मुदगादनीकश्चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याऽग्नेः ।



आ प्राद्यावा पृथिवी अन्तरिक्षः सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥४॥

आयङ्गौः पृश्निरक्रीदसदन्मातरं पुरः । पितरश्च प्रयन्तस्वः ॥५॥

अन्तश्चरति रोचनास्य प्राणादपानती । व्यख्यन्महिषो दिवम् ॥६॥

त्रिंशद्दाम विराजति वाक्पतङ्गाय धीयते । प्रतिवस्तो रहद्युभिः ॥७॥

अपत्येता यवो यथा नक्षत्रायन्त्यक्तुभिः । सूराय विश्वचक्षसे ॥८॥

अदृशन्नस्य केतवो विरश्मयो जनाः अनु । भ्राजन्तो अग्र-

यो यथा ॥ ९ ॥

तरणिर्विश्वदर्षतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमाभासि रोचनम् ॥१०॥

प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्देवि मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वस्वदृशे ॥११॥

येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तञ्जनाः अनु । त्वं वरुण पश्यसि ॥१२॥

उद्यामेषि रजः पृथ्वहा मिमानो अक्तुभिः । पश्यञ्जन्मानि सूर्या ॥१३॥

अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नपुत्र्यः । ताभिर्याति स्व-

युक्तिभिः ॥ १४ ॥

सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षण ॥१५॥

सूर्यमुपस्थाय तर्पणं कुर्यात् । प्राङ्मुखः पातितदक्षिणजानुर्दक्षिणहस्ते धृतकुशत्रयः शुक्लैस्तिलैः कुशाग्रैर्देवतीर्थेन । देवान् जलाशयात्प्रादेशमात्रहस्ताञ्जलिमुद्धृत्य तर्पयेत् ।



ॐ नमो ब्रह्मणे नमो ब्राह्मणेभ्यो नम आचार्येभ्यो नम ऋषिभ्यो नमो देवेभ्यो नमो वेदेभ्यो नमो वायवे च मृत्यवे च विष्णवे च नमो वैश्रवणाय चोपजाय च । इति कृताञ्जलिः पठित्वा अग्न्यादींस्तर्पयेत् । (१) आदौ प्रणवमन्ते च तृप्यत्विति सर्वत्र योज्यम् ।

ॐ अग्निस्तृप्यतु । ॐ प्रजापतिस्तृप्यतु । ॐ विश्वेदेवास्तृप्यन्तु । ॐ ॐङ्कारस्तृप्यतु । ॐ वषट्कारस्तृप्यतु । ॐ महाव्याहृतयस्तृप्यन्तु । ॐ गायत्री तृप्यतु । ॐ ब्रह्मा तृप्यतु । ॐ विष्णुस्तृप्यतु । ॐ वेदास्तृप्यन्तु । ॐ देवास्तृप्यन्तु । ॐ ऋषयस्तृप्यन्तु । ॐ मुनयस्तृप्यन्तु । ॐ आचार्यास्तृप्यन्तु । ॐ पुराणानि तृप्यन्तु । ॐ छन्दांसि तृप्यन्तु । ॐ यज्ञास्तृप्यन्तु । ॐ अध्ययनं तृप्यतु । ॐ द्यावापृथिव्यौ तृप्येताम् । ॐ अन्तरिक्षं तृप्यतु । ॐ अहोरात्राणि तृप्यन्तु । ॐ मासास्तृप्यन्तु । ॐ ऋतवस्तृप्यन्तु । ॐ संवत्सरस्तृप्यतु । ॐ वरुणस्तृप्यतु । ॐ समुद्रास्तृप्यन्तु । ॐ नद्यस्तृप्यन्तु । ॐ गिरयस्तृप्यन्तु । ॐ क्षेत्राणि तृप्यन्तु । ॐ वनानि तृप्यन्तु । ॐ ओषधयस्तृप्यन्तु । ॐ वनस्पतयस्तृप्यन्तु । ॐ पशवस्तृप्यन्तु । ॐ नागास्तृप्यन्तु । ॐ उरगास्तृप्यन्तु । ॐ सुपर्णास्तृप्यन्तु । ॐ वयाँसि तृप्यन्तु । ॐ गावस्तृप्यन्तु । ॐ वसवस्तृप्यन्तु । ॐ रुद्रास्तृप्यन्तु । ॐ आदित्यास्तृप्य-

( १ ) निरग्निकस्तु सर्वत्र देवापितृमनुष्यादितर्पणेषु देवादेनाम द्वितीयाविभक्त्यन्तं समुच्चार्यन्ते तर्पयामीति पदमुच्चार्य तर्पयेत्, अग्नि तर्पयामीत्यादि ।



न्तु । ॐ मरुतस्तृप्यन्तु । ॐ सिद्धास्तृप्यन्तु । ॐ साध्यास्तृप्यन्तु ।  
 ॐ गन्धर्वास्तृप्यन्तु । ॐ पिशाचास्तृप्यन्तु । ॐ यक्षास्तृप्यन्तु ।  
 ॐ रक्षांसि तृप्यन्तु । ॐ भूतानि तृप्यन्तु । ॐ नक्षत्राणि तृप्यन्तु ।  
 ॐ अश्विनौ तृप्येताम् । ॐ अप्सरसस्तृप्यन्तु । ॐ चतुर्विधभूत-  
 ग्रामस्तृप्यतु । ॐ मरीचिस्तृप्यतु । ॐ अत्रिस्तृप्यतु । । ॐ  
 अङ्गिरास्तृप्यतु । ॐ पुलस्त्यस्तृप्यतु । ॐ पुलहस्तृप्यतु ।  
 ॐ क्रतुस्तृप्यतु । ॐ प्रचेतास्तृप्यतु । ॐ वसिष्ठस्तृप्यतु । ॐ  
 भृगुस्तृप्यतु । ॐ नारदस्तृप्यतु । ॐ सप्तर्षयस्तृप्यन्तु । ॐ  
 अरुन्धती तृप्यतु । एवमादयः एते मे स्वस्ति कुर्वन्तु तर्पिताः  
 स्वस्ति कुर्वन्तु तर्पिताः ॥

एवमेकैकाञ्जलिना देवान्सन्तर्प्य, अपसव्येन दक्षिणाभि-  
 मुखः पातितवामजानुः पितृतीर्थेन द्विगुणदर्भैः कृष्णैस्तिलैः  
 पितृन्स्तर्पयेत् ॥

ॐ कारो महाव्याहृतयो गायत्री ब्रह्मा वेदा देवा ऋषयः  
 पितरछन्दां स्याचार्यास्तृप्यन्ताम् । एवं त्रिः ।

ॐ राणायनिस्तृप्यतु । ॐ शाद्यमुग्रस्तृप्यतु । ॐ व्यासस्तृ-  
 प्यतु । ॐ भागुरिस्तृप्यतु । ॐ औगुण्डिस्तृप्यतु । ॐ गौर्गु-  
 लविस्तृप्यतु । ॐ भानुमानौपमन्यवस्तृप्यतु । ॐ काराटिस्तृ-  
 प्यतु । ॐ मशको गार्ग्यस्तृप्यतु । ॐ वार्वगण्यस्तृप्यतु । ॐ  
 कौथुमिस्तृप्यतु । ॐ शालिहोत्रस्तृप्यतु । ॐ जैमिनिस्तृप्यतु ।  
 त्रयोदशैते सामगाचार्याः स्वस्ति कुर्वन्तु तर्पिताः स्वस्ति  
 कुर्वन्तु तर्पिताः ॥



ॐ शटिस्तृप्यतु । ॐ भाल्लविस्तृप्यतु । ॐ काल्लविस्तृ-  
प्यतु ॐ ताण्ड्यस्तृप्यतु । ॐ वृषाणकस्तृप्यतु । ॐ रुरुकि-  
स्तृप्यतु । ॐ शम्बाहुस्तृप्यतु । ॐ अगस्त्यस्तृप्यतु । ॐ बष्क-  
शिरास्तृप्यतु । ॐ हूहूस्तृप्यतु । दशैते मे प्रवचनकर्तारः स्वस्ति  
कुर्वन्तु तर्पिताः स्वस्ति कुर्वन्तु तर्पिताः ।

ॐ कव्यबालस्तृप्यतु । ॐ नलस्तृप्यतु । ॐ सोमस्तृप्यतु ।  
ॐ यमस्तृप्यतु । ॐ अर्यमास्तृप्यतु । ॐ अग्निष्वात्तास्तृप्यन्तु ।  
ॐ सोमपीथास्तृप्यन्तु । ॐ बर्हिषदस्तृप्यन्तु । ॐ यमस्तृ-  
प्यतु । ॐ धर्मराजस्तृप्यतु । ॐ मृत्युस्तृप्यतु । ॐ अन्तकस्तृप्यतु ।  
ॐ वैवस्वस्तृप्यतु । ॐ कालस्तृप्यतु । ॐ सर्वभूतक्षयस्तृप्यतु ।  
ॐ औदुम्बरस्तृप्यतु । ॐ दध्नस्तृप्यतु । ॐ नीलस्तृप्यतु ।  
ॐ परमेष्ठी तृप्यतु । ॐ वृकोदरस्तृप्यतु । ॐ चित्रस्तृप्यतु ।  
ॐ चित्रगुप्तस्तृप्यतु ।

अथ स्वपितृन्नामगोत्रपूर्वकं प्रतिपुरुषमञ्जलित्रयेण तर्पयेत्(१) ।  
अमुकगोत्र अस्मत्पिताऽमुकशर्मा तृप्यतु । एवं पितामह-प्रपिता-  
महयोः । गोत्रा अस्मन्माता अमुकी देवीदा तृप्यतु । एवं पिता-  
मही-प्रपितामह्योः । प्रथमं पित्रादिकांस्त्रीन् । ततो मात्रादींस्त्रि-

( १ ) कांकलमते पितृपितामहप्रपितामहान् , मातृमातामह-  
प्रमातामहान् प्रत्येकमञ्जलित्रयेण तर्पयेत् । स्त्रोणाञ्च सर्वत्र  
पितृगोत्रेण पृथक् तर्पणं, न तु सपत्नीकशब्देन । तच्च यथासम्भवं  
अञ्जलित्रयरूपं एकाञ्जलिरूपं वा सर्वासां समानम् । इत्थञ्च तन्मते  
मातृत्रयमातामहत्रयस्थाने मातृमातामहप्रमातामहरूपमेकमेव त्रिकं  
ज्ञेयम् ।



भिस्त्रिभिः । सपत्नजननीम् । एवमेव मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमा-  
तामहांस्त्रीन् । एकैकाञ्जलिना तत्पत्नीः । स्वपत्नीम् । तनयं, तन-  
याम् । ततः पितृव्य-मातुल-पितृव्यपत्नी-मातुलपत्नीभ्रातृन्,  
भ्रातृपत्नीं, पितृष्वसारं मातृष्वसारं भगिनीं तासामपत्यानि  
तत्पतींश्च श्वशुरं श्वश्रून् 'गुरुं शिष्यं मित्रञ्च (आप्तांश्च) एतानेकै-  
काञ्जलिना तर्पयेत् ।

ततः सव्येनाचम्य कण्ठावलम्बिकृतोपवीतः कुशमध्यैः  
प्रत्यङ्मुखः शबलैस्तिलैस्तर्पयेत् ॥

ॐ सनकस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ सनन्दनस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ  
सनातनस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ कपिलस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ आसुरि-  
स्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ वोढुस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ पञ्चशिखस्तृप्यतु ॥ २ ॥

एतानञ्जलिद्वयेन तर्पयेत् प्रत्येकम् । ततोऽपसव्येन—

यत्र कचनसंस्थानां क्षुत्तृष्णोपहतात्मनाम् ।

मातृवंशे मृता ये च पितृवंशे तथैव च ।

तेषां हि दत्तमक्षय्यमिदमस्तु तिलोदकम् ॥ १ ॥

इति मन्त्रेणाञ्जलिं जलाद्बहिरुत्तरतो निःक्षिप्य, कुशांस्त्यजेत्  
मन्त्रेण—

येषां न पिता न भ्राता न पुत्रो नान्यगोत्रिणः ।

ते सर्वे तृप्तिमायान्तु मयोत्सृष्टैः कुशैस्तदा ॥ १ ॥

ततो—

ये चास्माकं कुले जाता अपुत्रा गोत्रिणो मृताः ।

ते गृह्णन्तु मया दत्तं वस्त्रनिष्पीडनोदकम् ॥ १ ॥

इति मन्त्रेण जलाद्बहिः स्नानवस्त्रं निःपीड्याचम्य कुशान्-



स्त्यक्त्वा, अन्यान् धृत्वा, सूर्यादिभ्योऽर्घं दद्यात् । ततः ऋष्या-  
दीन् संस्मृत्य, शक्तश्चेत्तिष्ठन् हृदि तिर्यक्कृतकरः प्राङ्मुखो  
गायत्रीमष्टोत्तरशतं जप्त्वा सङ्कल्पं कुर्यात् । ‘अनेन गायत्र्या  
मत्कृतेन जाप्येन रुद्रात्मा रविः प्रीयताम्’ । ‘उत्तरे शिखरे  
जाता’ इति विसर्जयेत् ।

ॐ उत्तरे शिखरे जाता भूम्यां पर्वतवासिनी ।  
रुद्रेण समनुज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम् ॥

इति मध्याह्नसन्ध्या ॥

अथ सायंसन्ध्या ।

तत्र सर्वं प्रातःसन्ध्यावत् । विशेषो यथा । ‘सायंसन्ध्यो-  
पासनमहं करिष्ये’ इति सङ्कल्पे । ध्यानावाहने विशेषः—

अपराह्णे तु या सन्ध्या कृष्णाङ्गी कृष्णवाससा ।

गरुडस्कन्धमारूढा तथा च विष्णुना सह आवह ।

वृद्धा सामवेदमुखी विष्णुना सह आवह ।

आयाहि वरदे देवि त्र्यक्षरे विष्णुवादिनि ।

सरस्वति च्छन्दसां मातर्विष्णुयोने नमोऽस्तु ते ॥

आचमने विशेषः । अग्निश्चमेति नारायण ऋषिः प्रकृति-  
च्छन्दः अग्निर्देवता आचमने विनियोगः ।

ॐ अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः पापेभ्यो  
रक्षन्ताम् यदह्मा पापमकार्षं मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्-



भ्यामुदरेण शिश्ना अहस्तद्वलुम्पतु यत्किञ्च दूरितं मयि  
इदमहं माममृतयोनी सत्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा ॥

ततो ऋतश्च सत्यश्चोत्यनेनाद्यमर्पणानन्तरं उपविष्ट एवाञ्ज-  
लित्रयं गायत्र्या सूर्याभिमुखः क्षिपेत् । ततः सूर्यमुपस्थाय, सूर्या-  
भिमुखो नासाग्रे अधोमुखवृत्तहस्तो मौनी गायत्रीं सञ्जप्य, स-  
ङ्कल्पं कुर्यात् । 'अनेन गायत्र्या मत्कृतेन जाप्येन विष्णवात्मा  
रविः प्रीयताम् । तत 'उत्तरे शिखरेति' विसर्जयेत् ।

ॐ उत्तरे शिखर जाता भूम्यां पर्वतवासिनी ।  
विष्णुना समनुज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम् ॥

इति सायंसन्ध्या ।

इति श्रीसामवेदीयत्रिकालसन्ध्या-तर्पणप्रयोगः समाप्तः ।

प्राप्तिस्थानम्—

चौखम्बा संस्कृत-सीरीज-आफिस

वाराणसी